

Kennissessie 3 Verbeteren landschapselementen en agroforestry
Groen Parklandschap Trynwâlden (GLB Planvorming gebiedsontwikkeling Fryslân)

Datum	16 oktober 2025	
Locatie	Dorpshuis Oerein, Aldtsjerk	
Kenmerk	755 04 309 251020	
Aanwezigen	Anne Pieter Nicolai Stefien Smeding Dennis Worst Bram Verhave Kees van Stralen Uitzen de Vries Betsy Steenbeek Sytze Faber Henk Oud Els van der Laan Jelle Schotanus Hannah Postma	Gemeente Tytsjerksteradiel It Fryske Gea Landschapsbeheer Friesland Staatsbosbeheer Provincie Fryslân Agrariër VOF It Deel Agrariër Vereniging NFW, Wald en Fenne Fries Erfgoed Collectief Fries Erfgoed Collectief Fries Erfgoed Collectief
Afwezig	Froukje Grijpstra Mark Bosloper Evert Veenstra	Wetterskip Fryslân Gemeente Tytsjerksteradiel Firma Veenstra

1. Inleiding

Tijdens de kennissessie Verbeteren landschapselementen en agroforestry is met diverse gebiedspartijen gesproken over de huidige uitdagingen en toekomstige kansen voor landschapselementen en agroforestry in de Trynwâlden. Het doel van de sessie is om het herstel van landschapselementen en activiteiten agroforestry te verkennen. En om te verkennen welke maatregelen op korte en lange termijn kansrijk zijn.

2. Presentatie Groen Parklandschap Trynwâlden - Els van der Laan

Els van der Laan opent de sessie en heet iedereen welkom. Vervolgens wordt er een kort voorstelrondje gedaan, waarna Els het thema van de sessie introduceert en een terugkoppeling maakt met de kennissessie Verbeteren water- en bodemsysteem van 25 september en de kennissessie Verkennen natuurinclusieve landbouw van 6 oktober.

Uit de eerste sessie bleek dat waterkwaliteit en -kwantiteit en een gezonde bodem zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Deze thema's kunnen alleen in samenhang effectief worden aangepakt. Er is kennis, ervaring en betrokkenheid aanwezig bij de verschillende partijen om de vertaling van ideeën naar concrete, uitvoerbare maatregelen uit te werken. Het benadrukt de noodzaak van een gezamenlijke aanpak.

Op korte termijn liggen er kansen om met relatief eenvoudige maatregelen, zoals flexibel peilbeheer, lokale retentiegebieden en kleinschalige pilots, snel resultaat te boeken. Deze quick wins zijn niet alleen belangrijk om de eerste effecten zichtbaar te maken, maar ook om vertrouwen en draagvlak te creëren bij boeren, natuurorganisaties en andere betrokkenen. Een tastbaar resultaat motiveert partijen om actief mee te blijven denken en werken.

Tegelijkertijd is het onvermijdelijk dat er op de langere termijn ingrijpendere keuzes gemaakt moeten worden. Deze keuzes zullen niet altijd eenvoudig zijn, maar zijn noodzakelijk om een toekomstbestendig en veerkrachtig watersysteem te realiseren.

De kennissessie Verkennen natuurinclusieve landbouw heeft duidelijk gemaakt dat de uitdagingen en kansen voor agrariërs in de Trynwâlden nauw verweven zijn met biodiversiteit, natuurinclusieve landbouw, kavelruil en waterbeheer. Praktijkervaringen, zoals die van Tjerk Hof, laten zien dat een doordachte en stapsgewijze aanpak — bijvoorbeeld bij de overstap naar kruidenrijk grasland of deelname aan kavelruilprojecten — zowel ecologische als economische voordelen kan opleveren. Staatsbosbeheer benadrukt daarnaast het belang van samenwerking en langdurige inzet om biodiversiteit effectief te herstellen.

Bij beide sessies kwam naar voren dat een helder en transparant proces een belangrijke voorwaarde is voor succes. Goede communicatie, verwachtingsmanagement en duidelijke rolverdeling (bijvoorbeeld via gebiedscommissies en trekkers) zijn cruciaal om draagvlak te behouden. Daarbij is het van belang dat niet alleen overheden en waterschappen, maar juist ook boeren en bewoners structureel betrokken worden. Hun kennis van de praktijk en hun bereidheid tot samenwerking bepalen in hoge mate of de voorgestelde maatregelen kans van slagen hebben.

Samenvattend is er een solide basis nodig om gezamenlijk stappen vooruit te zetten, mits er balans wordt gevonden tussen korte termijn maatregelen en lange termijn transities. Alleen door kennis te bundelen, verantwoordelijkheden te delen en samen te werken, kan worden gewerkt aan een robuust watersysteem en een gezonde bodem. Ook is een gezamenlijke aanpak essentieel om natuurinclusieve maatregelen te integreren, bodemdaling en CO₂-uitstoot te beperken en ervoor te zorgen dat de landbouwproductie in balans blijft. De opgehaalde informatie uit de kennissessies van 25 september en 6 oktober vormen de basis voor de kennissessie Verbeteren landschapselementen en agroforestry.

3. Presentaties

Stefien Smeding – It Fryske Gea

Stefien Smeding vertelt over de ontwikkeling van landschapselementen in de Trynwâlden. Ze opent haar presentatie met een kaart uit 1942, waarop de bossen en groenstructuren van het gebied duidelijk zichtbaar zijn. Deze landschapselementen zijn in het verleden aangelegd op de hogere zandgronden en bepalen tot op de dag van vandaag het karakteristieke landschap van de Trynwâlden. Volgens Stefien vormt het gebied een kruispunt: in het midden ligt het lage, waterrijke (blauwe) gebied, in het noorden het groene landschap en in het zuiden het parklandschap van Vijversburg. Op de kaart van 1942 zijn veel van deze elementen te herkennen aan toponiemen. Zo verwijzen namen naar watermolens, broekbossen en het woord *pet*, dat duidt op oude veenaftgravingen.

Aan de hand van verschillende afbeeldingen toont Stefien diverse landschapselementen in de Trynwâlden, zoals akkers, molens, rietkragen, broekbossen, hooilanden, weilanden, eendenkooien, opgaand groen, geologische monumenten en kleine wegen rondom boezems. Zij spreekt over de “stofferings” van het landschap: de manier waarop kleine, houtige en waterrijke elementen — zoals hagen, bomenrijen, poelen en sloten — het landschap verrijken, structuur geven en de biodiversiteit

versterken. Daarnaast benadrukt ze dat de schaal waarop men kijkt, invloed heeft op hoe landschapselementen worden benoemd en gewaardeerd.

Dennis Worst – Landschapsbeheer Friesland

Dennis Worst vertelt over het herstel van greppelland en landschapsmonitoring in de Trynwâlden. Landschapsbeheer Friesland richt zich op vier thema's: Erfgoed en Cultuurhistorie, Agrarisch Cultuurlandschap, Biodiversiteit en Monitoring, en Educatie en Vrijwilligers. Momenteel lopen er veel projecten in de Noordelijke Fryske Wâlden, maar van oudsher werd in de Trynwâlden minder aandacht besteed aan de uitvoering.

In 2012 voerde Landschapsbeheer Friesland een monitoring van landschapselementen uit in de Noordelijke Fryske Wâlden. Het doel was het inventariseren van alle opgaande landschapselementen in het nationale landschap en het in kaart brengen van hun kwaliteit. Voor het hoger gelegen landschap vormen singels een kernkwaliteit, zowel landschappelijk als ecologisch. In de Trynwâlden zijn vooral singels zichtbaar.

Tijdens de monitoring werd gekeken naar de bedekkingsgraad van deze singels. Hieruit bleek dat bijna 70% van alle elsingels in de Trynwâlden open of verzwakt was, wat wijst op een lage kwaliteit en beperkte biodiversiteit. Om de ecologische waarde te verhogen, moet de bedekkingsgraad in veel gevallen worden vergroot. Daarbij moet rekening worden gehouden met het groeistadium van een singel: eens in de twintig jaar wordt de helft van een singel verwijderd, terwijl enkele grote bomen blijven staan.

Binnen de Trynwâlden is een duidelijke verdeling zichtbaar tussen groene en blauwe dooradering. Singels vallen onder de groene dooradering, terwijl sloten en greppelland tot de blauwe dooradering behoren. Landschapsbeheer Friesland besteedt veel aandacht aan het herstel van greppelland, vanwege het belang voor waterbeheer, klimaat (CO₂-opslag) en biodiversiteit. In Friesland is inmiddels ongeveer 150 hectare greppelland hersteld.

Dennis benadrukt dat er veel kansen liggen voor greppelland binnen de Trynwâlden, bijvoorbeeld in combinatie met kruidenrijk grasland en het Aanvalsplan Grutto. Daarnaast wijst hij erop dat gesprekken met betrokkenen de basis vormen om tot een duidelijk en gedragen perspectief te komen.

Kees van Stralen – Provincie Fryslân

Kees van Stralen vertelt over het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en de ontwikkeling van het platteland. Binnen het GLB bestaat een breed scala aan mogelijkheden voor zowel productieve als niet-productieve maatregelen. Zo biedt het programma veel kansen op het gebied van waterbeheer, natuurinclusieve landbouw en gebiedsontwikkeling. Ook organisaties die geen terrein beheren kunnen hiervan gebruikmaken.

Er is ruimte voor niet-productieve investeringen, zoals het herstel van landschapselementen, singels en greppels. Daarnaast bestaan er subsidiemogelijkheden voor integrale gebiedsontwikkeling, waarbij landbouw, natuur en waterbeheer worden gecombineerd.

Structurele inkomensderving — bijvoorbeeld als gevolg van een peilverhoging — valt momenteel buiten de bestaande subsidieregelingen, al kunnen ANLB-pakketten dit deels compenseren. De provincie zegt bovendien mee te willen denken over transitiesteun voor ondernemers die willen verduurzamen.

4. Doel Verbeteren landschapselementen en agroforestry:

- Herstellen van landschapselementen (o.a. dekkinggraad)
- Activiteiten ontwikkelen voor agroforestry

Thema's

- Herstellen van landschapselementen

- Herstel houtwallen, singels, greppelland en boerenerven
- Kleinschalige landschapsstructuren
- De verbinding tussen natuurgebieden
- Aankoop landschapselementen door boeren (eendenkooien bijvoorbeeld)
- Vergroten kavel voor extensivering landbouw
- **Activiteiten agroforestry**
 - Initiatieven voor agroforestry of boslandbouw, betreft landgebruiksystemen waarbij het planten en/of actief beheren van bomen wordt gecombineerd met landbouw of veeteelt.
- **Onderhoud**
 - Onderhoud houtwallen en opschonen sloten
 - Herstel historisch watersysteem
 - Werken aan een collectief beheerplan voor de historische parken en bossen
 - Agricycling, de beweging waarin boeren, gemeenten, kennisinstellingen en partners samenwerken om kringlopen écht te sluiten voor gezonde bodems, biodiversiteit en een toekomstbestendige landbouw
 - Inzetten op innovatie en korte ketens
- **Balans tussen landbouw, natuur, waterbeheer en landschapselementen**
 - Het veenweide gebied kampt met bodemdaling, CO₂-uitstoot en waterpeilproblemen.
 - Het streven is om het waterpeil te verhogen, maar dat heeft grote impact op landbouw
 - Er is erkenning dat de landbouw een belangrijke rol speelt in het landschap, maar ook dat natuur- en klimaatdoelen mee moeten wegen.
 - Het gebied schiet soms te kort met het onderhoud van het groene erfgoed en landschapselementen
 - Het is niet duidelijk welke opgave binnen het gebied urgent is

5. Samenwerking en proces

- Er is behoefte aan een collectief beheerplan voor buitenplaatsen en andere landschapselementen (zie puntenplan Stania State)
- Er is behoefte aan een collectieve uitvoer van het beheer van buitenplaatsen en andere landschapselementen (gezamenlijke visie)
- Voor de uitvoer van het beheer ligt er een koppelkans met mensen die een afstand hebben tot de arbeidsmarkt (zorgboerderijen in de omgeving)
- Rijksmonumenten moeten daarentegen niet afhankelijk worden van vrijwilligers

6. Gebiedsopgaven

- **Herstellen van landschapselementen**
 - Herstel houtwallen, singels, greppelland en boerenerven
 - Achterstallig onderhoud
 - Verbindingen tussen natuurgebieden
 - Vervlechten natuur en landbouw (Urgenda)
 - Oprichten van een plan voor vitale bomen en bossen bij historische gebouwen komen.

- **Activiteiten agroforestry**

- Innovatie agroforestry
- Opzetten van korte ketens
- Focus op herstel houtwallen van voormalige stateterreinen

7. Maatregelen voor korte en lange termijn

- Het oprichten van een gezamenlijk beheerplan (visie) voor landschapselementen en historische gebouwen binnen de Trynwâlden
- Het maken van een inventarisatie van knelpunten binnen de Trynwâlden
- Kennisdelen over verdienmogelijkheden agroforestry met agrariërs. Is agrarisch collectief mee bezig.

8. Conclusie

De kennissessie Verbeteren van landschapselementen en agroforestry in de Trynwâlden heeft duidelijk gemaakt dat het gebied een rijke historische en ecologische structuur heeft, maar dat deze kwetsbaar is en onderhoud en herstel nodig heeft. Historische elementen zoals singels, greppelland en houtwallen spelen een cruciale rol voor biodiversiteit, waterbeheer en het karakter van het landschap. Monitoring laat zien dat veel van deze elementen verzwakt zijn, wat gericht herstel en beheer noodzakelijk maakt.

Tegelijkertijd biedt het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en andere subsidieregelingen kansen voor zowel productieve als niet-productieve maatregelen, waaronder herstel van landschapselementen, integrale gebiedsontwikkeling en agroforestry-initiatieven. Voor succesvolle implementatie is samenwerking tussen overheden, waterschappen, boeren, bewoners en andere betrokkenen essentieel. Gestructureerde processen, heldere communicatie en collectieve plannen, zoals beheerplannen voor buitenplaatsen en landschapselementen, zijn cruciaal om draagvlak en continuïteit te waarborgen.

9. Vervolgafspraken

- Landschapsbeheer Friesland mailt de criteria van greppelland
- Het Agrarisch collectief deelt kennis over de verdienmogelijkheden van agroforestry
- Wetterskip zet maatregelen voor de Trynwâlden op kaart
- Staatsbosbeheer deelt beheerplan Stania State met gemeente Tytsjerksteradiel, IFG en Vijversburg
- Gebiedsofferte NFW meenemen als onderdeel gebiedsperspectief

10. Planning

- **23 oktober:** Concept gebiedsperspectief per mail
- **6 november:** Ambtelijke reactie gebiedsperspectief
- **12 november:** Inspiratieavond draagvlak
- **20 november:** Bestuurlijke afstemming
- **Medio december** Bestuurlijk besluit